

Spørreskjema og definisjoner i ungdomsundersøkelsene

Hvis man for eksempel lurer på hvordan spørsmålene om astma, hørsnue eller helsetjenestebruk er stilt i ungdomsundersøkelsene, kan man gå til spørreskjemaet for å finne det ut. Det er hovedskjemaet som har blitt brukt i vår publisering av resultater fra ungdomsundersøkelsene. Samme skjema danner også grunnlaget for publisering av resultatene fra alle de seks fylkene med ungdomsundersøkelsene blant 15-16 åringer.

Her finner du kommentarer til en del av spørsmålene i **hovedskjema** som ble brukt i ungdomsundersøkelsene i seks fylker i 2000-2004 (Oslo, Hedmark, Oppland, Nordland, Troms og Finnmark):

Vurdering av egen helse

Det aller første spørsmålet i spørreskjemaet til ungdomsundersøkelsen lød: "Hvordan er helsen din nå?" Det var mulig å krysse av på ett av fire svaralternativ: Dårlig, ikke helt god, god eller svært god.

Slik generell vurdering av egen helse brukes i spørreundersøkelser over hele verden. Når det gjelder voksne har det lenge vært kjent at spørsmålet gir uttrykk for både fysisk og psykisk helsetilstand, at dårlig egenvurdering fører til økt bruk av helsetjenester, og at de som vurderer sin egen helse som god, lever lenger enn de som vurderer den som dårlig.

Sykdommer

Spørsmålene om sykdommer ble stilt på følgende måte: "Har du, eller har du hatt" for eksempel astma, hørsnue etc. Spørsmålene ble stilt slik fordi det for noen sykdommer passer best å spørre om man har dem (for eksempel diabetes), mens det for andre sykdommer kan hende at man har hatt dem tidligere, men ikke nå lenger (for eksempel eksem). Svaralternativene var ja eller nei.

Psykisk plage som det er søkt hjelp for

Spørsmålet som ble stilt var "Har du de siste 12 måneder hatt psykisk plage som det er søkt hjelp for?" Svaralternativene var ja eller nei.

Symptomer på psykiske plager

I ungdomsundersøkelsene i 6 fylker ble symptomer på psykiske plager kartlagt med et sett bestående av 10 spørsmål. Instrumentet på 10 spørsmål som ble stilt i spørreskjemaet (selvutfylling – ikke intervju), er en kortform av et større spørsmålsbatteri SCL-25 (Hopkins Symptom Check List). SCL-25 regnes for å være et spørreskjema som måler angst og depresjon forholdsvis godt. Det skulle settes ett kryss for hvert delspørsmål, og svaralternativene var "ikke plaget", "litt plaget", "ganske mye plaget" eller "veldig mye plaget":

Spørsmålet lød:

"Under finner du en liste over ulike problemer. Har du opplevd noe av dette den siste uken (til og med i dag)? "

Plutselig frykt uten grunn

Føler deg redd eller engstelig
Matthet eller svimmelhet
Føler du deg anspent eller oppjaget
Lett for å klandre deg selv
Søvnproblemer
Nedtrykt, tungsindig
Følelse av å være unyttig, lite verd
Følelse av at alt er et slit
Følelse av håpløshet mht. framtida

Svarverdiene ble summert og dividert på antall svar, slik at en person som hadde svart 1 (ikke plaget) på alle spørsmålene ville få gjennomsnittlig verdi på $10:10=1$, mens en som hadde svart 4 (veldig mye plaget) på alle, ville få $40:10=4$ i gjennomsnitt. Gjennomsnittsverdiene vil derfor variere mellom 1 og 4, der 1 betyr ikke plaget og 4 betyr veldig mye plaget.

Ved å sette et bestemt terskelnivå (cut-off), får man et inntrykk av hvor stor andel av befolkningen som har symptomer på psykiske plager. Resultatene kan variere noe med denne typen måleinstrument og etter terskelverdi, fordi mange befinner seg akkurat i grenseskiktet for hva som defineres som "psykiske plager". For SCL-10 har det blitt anslått at de som får en gjennomsnittsverdi på 1,85 eller høyere har symptomer på psykiske plager (Strand m.fl.2003).

Spørsmålene om psykiske plager har vært mer brukt blant voksne enn blant ungdom og det er diskusjon i fagmiljøene om hvor man bør sette grensen for psykiske plager/ ikke psykiske plager. I omtalen av psykisk helse blant ungdom har vi valgt å benytte gjennomsnittsverdier for psykiske symptomer. I tabellene presenterer vi prosentandeler (terskelverdi på 1,85 eller høyere), slik at vi får mulighet til å sammenligne slike andeler for ungdom i seks fylker.

Plaget av smerter siste 12 mnd

"Smerter/plaget generelt" betyr at man har krysset av for at man i løpet av de siste 12 måneder flere ganger har vært plaget med smerter i hode, nakke/skuldre, armer/ben/knær, mage eller rygg. På samme måte angir hodepine for eksempel at man i løpet av de siste 12 måneder flere ganger har vært plaget med hodesmerter (hodepine, migrene eller lignende).

Røyking og bruk av snus

Spørsmålet om røyking er stilt slik at det gir grunnlag for å publisere tall for daglig røyking og av og til - røyking:

Spørsmålet lød: Røyker du eller har du røykt?

Svaralternativene var: Nei aldri/ Ja, men jeg har sluttet/ Ja, av og til/ Ja, hver dag

I ungdomsundersøkelsene ble det i tillegg til røyking også spurt om bruken av snus, og vi publiserer tall for andel 15-16-åringere som bruker snus daglig og andel som bruker snus av og til:

Spørsmålet lød: Bruker du eller har du brukt snus, skrå eller lignende?

Svaralternativene var: Nei aldri/ Ja, men jeg har sluttet/ Ja, av og til/ Ja, hver dag

Alkoholbruk

Det ble først spurt om bruk av alkohol generelt ved spørsmålet:

Har du noen gang drukket alkohol?

De som svarte ja på dette, skulle deretter svare på spørsmål om hyppighet og om de ”noen gang hadde drukket så mye at de hadde vært beruset (full)”. I våre tabeller er det gitt tall for andel ungdommer som hadde vært beruset ”2-3 ganger” eller mer. Andel ungdom som hadde drukket alkohol en gang per uke eller oftere siste året, og andel som hadde vært beruset flere ganger (i sitt liv), er gitt som andel av dem som svarte at de ”noen gang hadde drukket alkohol”.

Fysisk aktivitet og inaktivitet

Ett av spørsmålene om fysisk aktivitet til ungdom ble stilt slik:

Utenom skoletid: Hvor mange ganger i uka driver du idrett/mosjon slik at du blir andpusten eller svett?

Antall ganger per uke ...

Omtrent hvor mange timer per uke bruker du på dette?

- 0 timer
- 1-2 timer
- 3-4 timer
- 5-7 timer
- 8-10 timer
- 11 timer eller mer

Fysisk inaktiv: Driver ikke ukentlig idrett/mosjon (0 ganger per uke). De som har krysset av for 0 timer på det andre spørsmålet om antall timer per uke er også med i gruppen inaktive, selv om de har svart noe annet enn 0 eller ikke har svart på det første spørsmålet.

Turer i skog og mark

Spørsmålet lød: Bruker du naturen (skog og mark) til turer?

Det ble skilt mellom sommer og vinter, og svaralternativene var:

Aldri/ Ja, mindre enn 1 gang i måneden/ Ja, 1 gang i måneden eller mer.

Vi så nærmere på den gruppen av ungdommer som hadde brukt naturen til turer 1 gang i måneden eller mer, enten sommer eller vinter eller begge deler.

TV, PC, video

For aktivitet utenom skoletid lød spørsmålet: Hvor mange timer per skoledag (mandag-fredag) sitter du i gjennomsnitt foran tv, video og/eller pc (spill og Internett) ?

Inntil 1 time

1-2 timer

3-5 timer

Mer enn 5 timer

Kroppsmasseindeks (KMI)

(Internasjonalt kalles KMI Body Mass Index; BMI).

I ungdomsundersøkelsene ble deltakerne bedt om å oppgi høyde og vekt. Det vil være en viss feilkilde ved at dette baseres på egne opplysninger i stedet for målinger. Et enkelt mål for overvekt er KMI, som er vekten i kilo delt på kvadratet av høyden i meter ($\text{kg}/(\text{meter} \times$

meter)). En person som er 80 kg og 1,79 m høy, har en KMI på 25 ($80/(1.79 \times 1.79) = 25$.) KMI kan være et mål både for graden av overvekt og undervekt. Til vanlig skyldes overvekt at det er for mye kroppsfett. Men spesielt muskuløse personer kan være svært tunge i forhold til høyden uten at de er alvorlig overvektige, og KMI skiller ikke mellom muskler og fett. Dette kan nok forklare noe av kjønnsforskjellen i KMI.

En KMI for voksne på 25,0-29,9 kg/m², betegnes som overvekt iht. WHO's ekspertgruppe (Report of a WHO Consultation on Obesity, WHO 1998). Det er imidlertid noe uenighet om hvilke verdier som skal betegnes som helseskadelig overvekt blant voksne, og noen foreslår at grensen heller bør gå ved en KMI på 27,0 kg/m² (Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet 2000). Det er faglig enighet om at en KMI på 30 kg/m² og over for voksne betegnes som fedme og er forbundet med betydelige helsekonsekvenser.

En internasjonal ekspertgruppe, International Obesity Task Force (IOTF), publiserte i 2000 forslag til felles internasjonale grenseverdier for kroppsmasseindeks (KMI) hos jenter og gutter fra 2 til 18 år. Disse KMI-verdiene har også fått betegnelsen iso-KMI eller Coles indeks og tar utgangspunkt i KMI-verdiene for voksne, tilpasset barnets alder og kjønn (Cole m.fl. 2000, Lindgren m.fl. 1995).

Spesielle påkjenninger

Følgende spørsmål danner grunnlaget for tallene om mobbing i tabellen:

Har du i løpet av de siste 12 mnd. opplevd problemer med mobbing på skolen/skoleveien?

Svaralternativene var: Aldri/Av og til/Omtrent 1 gang i uka/Flere ganger i uka

Andelen ungdom som har blitt utsatt for vold, kunne krysse av på spørsmålet: Har du selv vært utsatt for vold (blitt slått, sparket e.l.) de siste 12 mnd.?

Svaralternativene var: Aldri/Ja, bare av ungdom/Ja, bare av voksne/Ja, av både ungdom og voksne

De som krysset av for spørsmål om "utsatt for vold fra voksne siste 12 mnd" utgjør dem som har krysset av for et av de to siste svaralternativene i spørsmålet. "Utsatt for vold fra annen ungdom" utgjør dem som har krysset av for "Ja, bare av ungdom". "Utsatt for vold fra voksne" utgjør dem som har krysset av for "Ja, bare av voksne" eller "Ja, av både ungdom og voksne".

Seksuell atferd

"Har hatt samleie" betyr at man på spørsmålet "Har du noen gang hatt samleie?" krysset av for enten "Ja, med en partner" eller "Ja, med flere partnere".